

Előszó

A Századvég folyóirat jelen számában a népszámlálás intézményének néhány kérdéskörét járjuk körül.

Az Európai Unióban tízévente megszervezett összeírás Magyarországon 2021 májusában, illetve júniusában volt esedékes, azonban a pandémiás helyzet miatt 2022 őszére ütemezték át a döntéshozók és a szakemberek.

Kutatásmódszertani szempontból vizsgálva a népszámlálás talán az egyetlen olyan adatfelvételi forma a társadalomtudományi kutatási horizonton, amely esetében – a legtöbb kérdésre – kötelező a válaszadás. A népszámlálás kivitelezése igen magas szakmai felkészültséget és szervezést igényel, emellett nagy precizításra van szükség, az összeírást végzők virtuálisan vagy személyesen ellátogatnak Magyarország több mint 4,4 millió háztartásába, és számba veszik azokat. Ezt úgy kell kivitelezni, hogy az európai szinten összehangolt módszertan és statisztikai fogalmi rendszer ne sérüljön. Adatfelvételi szemüvegen keresztül nézve a census jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni, hiszen a kvantitatív társadalomtudományi kutatási gyakorlatban, sőt a piac- és közvélemény-kutatási gyakorlatban az adatbázisokat a népszámlálás eredményei alapján súlyozzák.

No de mi történik az adatokkal a háttérben? A lakosság számára a népszámlálás egy kérdőív kitöltését jelenti, a háttérben azonban nagyon sokan használják az adatokat a lakosság számára láthatatlan módon. Ha az aktuális adatigényeket és felhasználást vesszük górcső alá, akkor nagyon jól látszik, hogy a censusok adatainak felhasználása a mai közigazgatási és államigazgatási gyakorlat integráns részét képezi: a népszámlálás eredményeit egyaránt felhasználják gazdasági és társadalmi szakpolitikák tervezéséhez, de ezek alapján lehet előre számolni az ország jövőbeli demográfiai viszonyait is. Valójában napjainkban minden országos szintű döntéshozatalra hatással van, akár direkt, akár indirekt módon.

Bevezetőként – egy kérdőíves vizsgálat alapján – Kollár Dávid és Pillók Péter kísérletet tesznek arra, hogy bemutassák a népszámlálással kapcsolatos lakossági percepciókat. A népszámlálás elfogadottságát, a részvételi szándékot az intézményekbe vetett bizalom és a tudománnyal kapcsola-

tos attitűdök oldaláról vizsgálják többszintű elemzésükben, amelyben az Eurobarometer adatai alapján egy rövid nemzetközi kitekintés is olvasható.

A censusok történetébe nyújt betekintést a szám második tanulmánya. Máthé Áron írása az egyes nevezetes történelmi korok mentén időbeli sorrendben foglalkozik a legfontosabb birodalmak és korszakok összeírási gyakorlatával és szempontrendszerével. Bemutatja röviden a magyarországi népszámlálások történetét, valamint az intézményi hátterének kialakulását is.

Az ezt követő további három tanulmány a magyarországi és magyar vonatkozású censusokkal kapcsolatos szűkebb szakmai kérdéseket járja körül. Ezek közül az első a felekezeti hovatartozás mérésének módszertanához szolgáltat adalékokat. Gyorgyovich Miklós és Hannos Gábor tanulmányukban ezt a fontos méréselméleti kérdéskört járják körül, amely hazánkban is, és nemzetközi szinten is reflektálnak mondható, fontos téma mind társadalompolitikai vetületei miatt, mind pedig a vallásosság változásának követése szempontjából.

A Központi Statisztikai Hivatal munkatársai – Kovács Csaba és Rovács Barna – írásukban egy Magyarország számára különösen fontos dimenziót ragadnak ki: bemutatják a kárpát-medencei magyarság lélekszámát a környező országok népszámlálásai segítségével. A szerzők az egyes környező országok nemzetiségi felvételeinek bemutatása mellett tanulmányukban kitérnek a helyi magyar közösségek demográfiai jellemzőire is.

Neulinger Ágnes cikkében a népszámlálás egy eddig kevésbé vizsgált aspektusát mutatja be: a népszámlálásból kinyerhető „adatok” üzleti célú felhasználásáról ír. Nézőpontja szerint a népszámlálás megkerülhetetlen bázisát jelenti az üzleti célú kutatásoknak, hiszen teljes körű adatot szolgáltat a lakosság alapvető jellemzőiről, az életmódot befolyásoló demográfiai tényezőkről és lakhatási körülményekről. Cikkében a hazai és nemzetközi források segítségével a népszámlálás és az üzleti kutatás kapcsolódási pontjait és jellemzőit keresi.

Számunk tematikus részének utolsó két cikke a népszámlálásokkal kapcsolatos lehetséges – sőt már részben megvalósult – jövőt járja körül. A két tanulmány két irányból közelíti meg a technológiai keretek adta lehetséges változásoknak a népszámlálásokra gyakorolt hatását.

A Stefkovics–Zenovitz–Kmetty szerzői hármas a már napjainkban is használatos regiszterek bevonásának helyzetét vizsgálja, bemutatva azok

jellemzőit néhány uniós ország példáján keresztül. A KSH is élen jár a regiszterek bevonásában és alkalmazásában, de ahogy a szerzők is bemutatják, ennek az alkalmazásnak több síkja is elképzelhető még a továbbiakban.

Lovászy László Gábor és Grábics Ágnes pedig az úgynevezett „big data” bevonásának lehetőségét és elvi kereteit vizsgálja. Igazán érdekes és úttörő módon a szerzők annak a lehetőségét járják körül, hogy szükséges-e, kell-e, egyáltalán lehetséges-e az úgynevezett GAFA (Google, Amazon, Facebook, Apple) által gyűjtött adatokat a népszámlálás folyamatába beemelni, szélesíteni, avagy pontosítani az összegyűjtendő adatok körét.

Számunk műhelytanulmányának szerzője Tóth Miklós Bálint, aki a politikatudomány egy kevésbé ismert területének, a politika és irodalom aldiszciplínájának szakirodalmát tekinti át.

Cikkében az irodalom belsőleges és külsőleges megközelítési módjairól szóló koncepciót távolról követve megkülönbözteti a szépirodalmi művekben rejlő politikai okfejtések belsőleges és külsőleges értelmezését. Az egyes koncepciók erényeinek és gyengeségeinek számbavételét követően amellet érvel a szerző, hogy az irodalmi textusok sajátosságaira tekintettel lévő politikaelméleti felfogás alkalmazásával kerülhetünk a legközelebb a prózai és lírai alkotásokban megbúvó politikai eszmefuttatások helyes értelmezéséhez.

Pillók Péter